

Amin Zangana¹

Federalne państwo irackie rozwiązaniem problemów etnicznych i wyznaniowych na przykładzie Kurdystanu

Wstęp

Wybór tematu niniejszego artykułu został podyktowany znaczeniem federalizmu dla kraju zróżnicowanego pod względem etnicznym i religijnym, jakim jest Irak. Jest to problem ważny zarówno dla jego polityki wewnętrznej państwa, jak i jego relacji na arenie międzynarodowej. Przeprowadzona przeze mnie analiza ma posłużyć wzbogaceniu wiedzy o polityce wobec mniejszości narodowych i wyznaniowych w Iraku.

Celem artykułu jest znalezienie odpowiedzi na następujące pytania badawcze: 1) Jaki jest realny podział kompetencji między centrum i regionami kraju?; 2) Czy przyjęte kryteria wyodrębnienia regionów i kompetencje władzy regionalnej odzwierciedlają strukturę etnoreligijną ludności i jej dążenia do autonomii i samookreślenia, zwłaszcza w przypadku Kurdów?; 3) W jakim stopniu federalizm w Iraku zapobiega konfliktom etnicznym w tym kraju?

Na podstawie polskiej i obcojęzycznej literatury przedmiotu oraz własnych obserwacji procesów politycznych w Iraku będę starał się udowodnić konieczność zmiany systemu politycznego w Iraku na taki, który może być najbardziej dogodny zarówno dla wszystkich grup etnicznych, jak i wyznaniowych tam mieszkających. W mojej ocenie tym systemem mógłby być federalizm etniczny wzorowany na rozwiązaniach przyjętych w Federacji Rosyjskiej. Powstanie systemu federalnego w Iraku mogłoby zmienić funkcjonalność tego

---

¹ Uniwersytet Warszawski, Polska, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7487-4737>, e-mail: amin.rahim@interia.pl.

państwa. Przede wszystkim taki system zdecydowanie służyłby obywatelom z różnych grup i warstw społecznych, a z punktu widzenia tematu niniejszego opracowania – grupom etnicznym i wyznaniowym.

Federalizm – jego zastosowanie

Federalizm (z łac. *foedus*) oznacza zgodę, postanowienie. Niektórzy uważają, że jest to normalizacja stosunków grup społecznych, w zależności od specyfiki danego regionu. Te stosunki ustanawia się za zgodą stron i wedle zasad wolności i równości. Federalizm bywa także porównywany do znaczenia słowa liga, a niekiedy przyrównywany jest do koalicji, kontraktu. Wielu badaczy uznaje, że słowo *foedus* pochodzi od *fides*, tj. zaufanie, bądź od słowa *bind*, tj. związek pomiędzy dwiema lub więcej stronami na podstawie zaufania. W stosunkach międzynarodowych oznacza to zaufanie między dwoma lub więcej państwami (konfederalizm), a w danym kraju oznacza zaufanie między organami państwa. Federalizm ogranicza władze centralne na rzecz władzy regionalnej. W istocie jest to podział władzy między centrum a regionami. Władza centralna może postrzegać to jako część swojej administracji w tych regionach, a nie jako odrębne państwo. Kluczem do osiągnięcia federalizmu w państwie jest integralność ludności. Federalizm można rozumieć jako pojęcie filozoficzne, czyli świadomość jednostek społecznych w sferze politycznej jako obywateli państwa, a w wąskim znaczeniu jako świadomość pojedynczego obywatela przynależącego do ugrupowań religijnych lub narodowościowych.

Rezultatem zastosowania federalizmu w procesie państwowotwórczym jest federacja, tj. państwo związkowe, którego części składowe dysponują samodzielnością prawną i określonym zakresem samodzielności politycznej. Federalizm to forma społeczno-polityczna, określająca stosunek władzy do regionu kraju. Ze względu na swoją specyfikę władza centralna częściowo powierza swoją władzę regionom w jednym integralnym terytorialnie państwie. Niemniej jednak najważniejsza władza pozostaje w centrum, między innymi w zakresie polityki zagranicznej. Celem władzy regionalnej jest ochrona interesów ludności miejscowej bez naruszenia interesów władzy centralnej².

Z politologicznego punktu widzenia nie ma do końca wypracowanej teorii federalizmu, ani nawet jego powszechnie przyjętej definicji. Większość badaczy na ogół przyjmuje tłumaczenie pojęcia wyżej wspomnianego łacińskiego *foedus*. Z reguły identyfikuje się go z teorią federalnego rządu. Odpowiednio do tego federalizm automatycznie staje się federalnym rządem (reżimem), mo-

² W. Bokajto, *Federalizm Teoria i koncepcja*, Wrocław 1998, s. 10-12.

delem konstytucyjnym z historycznie zdeterminowanym układem prawnym³. Można zatem rozdzielić pojęcie federacji od federalizmu. Pojęcie federacji łączyłoby się tutaj z elementem form państw już istniejących, państw rozległych terytorialnie, gdzie występują mniejszości etniczne i narodowe. Traktując federacje jako element formy państwa, do federalizmu należy podejść jako formy organizacji państwa, w którym podział władz i organizacja procesu decyzyjnego polega na rozdzieleniu uprawnień konstytucyjnych i politycznych pomiędzy władzą centralną i władzą regionalną. Każda odpowiada za realizację wytyczonych celów, z wykorzystaniem instytucji i zasobów pozostających w jej dyspozycji⁴.

Systemy federalne określa się według różnych standardów. Państwa federalne można podzielić pod względem historii ich powstania, systemu podziału władzy między związkiem i jego członkami albo pomiędzy poszczególnymi instytucjami federalnymi. Federacje mogą powstać w wyniku integracji bądź decentralizacji. W przypadku integracji ma miejsce zjednoczenie państw, które dotychczas były niezależne. Jeśli chodzi zaś o decentralizację, to tutaj dochodzi do wykształcenia się autonomicznych struktur członkowskich⁵.

Federalistyczne konstytucje powinny się opierać na pewnych zasadach, którymi powinny być:

- autonomia,
- kooperacja i prawne uregulowanie sposobów rozwiązywania konfliktów,
- subsydiarność i sprawiedliwy podział władzy,
- partycypacja.

Autonomiczny podmiot federacji nie może być podmiotem prawa międzynarodowego, nie prowadzi polityki zagranicznej i nie utrzymuje armii. Autonomia daje mu prawo samostanowienia i samorządność. Taki organizm państwowy ustanawia własną konstytucję, która nie może być sprzeczna z konstytucją federalną. Podmioty federacji realizują uprawnienia dzięki odpowiednim instytucjom państwowym, takim jak rząd, parlament, władza sądownicza. Prawo do autonomii powinno zostać zapisane w konstytucji, ale poza tym podmioty federacji muszą mieć zagwarantowane prawo do dysponowania odpowiednimi środkami finansowymi⁶.

W federacjach powinna funkcjonować intensywna współpraca ich podmiotów. Kooperacja państw członkowskich i ich współpraca służyć ma roz-

³ Ibidem, s. 70.

⁴ Ibidem, s. 71–72.

⁵ Ibidem, s. 35.

⁶ F. Kinsky, *Federalizm. Model ogólnoeuropejski*, Kraków 1999, s. 50–51.

wiązywaniu problemów w ramach przyjętych regulacji prawno-konstytucyjnych⁷.

Wspomniane wyżej zasady autonomii oraz kooperacji i federalistycznego rozwiązywania konfliktów mają szanse bytu tylko wówczas, gdy istnieje właściwy podział uprawnień, mechanizmów decyzyjnych i środków finansowych w obrębie federacji. Kompetencje federacji pojawiają się w momencie, kiedy podmioty federacji są przeciążone w swych funkcjach. Samemu związkowi pozostawia się tyle władzy, ile jest mu potrzebne do realizacji wspólnych celów, wykraczających poza możliwości poszczególnych podmiotów. O pozostałych sprawach decydują autonomiczne władze regionalne⁸. W krajach, gdzie panuje system federalny, obywatele partycypują w podejmowaniu decyzji politycznych na szczeblu federalnym przez wybory swych przedstawicieli⁹.

Mahmoud Omer Moulud w książce *Federalizm jako system polityczny na przykładzie Iraku* uważa, że federalizm to dobry ustrój dla państwa zróżnicowanego etnicznie i niepodległego. Należy rozróżniać dwa pojęcia: „federalizm” i „federacja”. Autor uważa, że federalizm jest pojęciem wyłącznie filozoficznym i ideologicznym. Nie należy traktować federalizmu jako ustroju. Natomiast federacja dotyczy regulacji instytucjonalnych (Institutional Arrangement) i jest ustrojem federalnym w państwie¹⁰.

Istnieją różne drogi kształtowania się federalizmu. Jedną z nich może być połączenie kilku państw niepodległych w jedno ciało. Może to być kilka państw słabszych, które przyłączą się do jednego silnego państwa, tworząc ustrój federalny, jak chociażby w przypadku Stanów Zjednoczonych, Kanady, Szwajcarii, Australii, Niemiec, Republiki Weimarskiej (1919) czy RPA. Podmioty federalne w tych państwach cechuje duża liczba konstytucyjnie przyznanych praw i przywilejów. Inną drogą kształtowania się federalizmu jest zjednoczenie państw poprzez rozpad, jak w przypadku Meksyku, Brazylii, Wenezueli, Kolumbii, Nigerii, Argentyny, które były silnie scentralizowane. Bywało, że państwa scentralizowane dzieliły się na państwa federalne, a następnie na państwa niepodległe jak np. Jugosławia, Indie, ZSRR. Z reguły państwa jednolite dają dużo praw i swobód religijnych, kulturowych itd., co zapobiega ich ewentualnemu rozpadowi¹¹. Istnieje pogląd,

⁷ Ibidem, s. 52.

⁸ Ibidem, s. 55.

⁹ Ibidem, s. 56.

¹⁰ M.O. Moulud, *Federalizm jako system polityczny na przykładzie Iraku*, Bejrut 2009, s. 28 (ياض اقول) (٢٨ ص، ٢٠٠٩، توريي)، (اچذومن قارغلا) يس ايس ماظنك اهي يبطت عين اكملا و عيلاردفلا، دولوم رمع دمحمروتكد

¹¹ Ibidem, s. 32–33. (ياض اقول) (٣٣–٣٢ ص، ٢٠٠٩، توريي)، (اچذومن قارغلا) يس ايس ماظنك اهي يبطت عين اكملا و عيلاردفلا، دولوم رمع دمحمروتكد يضا اقول).

że istnieje trzecia droga do kształtowania się federalizmu, a mianowicie system konfederalny. Niepodległe państwa jednolite tworzą państwo federalne. Według Mahmouda Omer Mouluda państwo federalne powinno mieć zapisaną stałą konstytucję, która określałaby ściśle obowiązki i prawa państwa federalnego i jego podmiotów. Określałaby również specyfikę regionów i podział władzy¹².

Sofista Wheare uważa, że dopóki istnieje pisana konstytucja i zawarte w niej prawa, nie ma możliwości, żeby system federalny się nie powiódł. Podkreśla, że konstytucja Stanów Zjednoczonych (1787) doskonale uwydatnia prawa federalne. Podobnie rzecz się ma z konstytucją Związku Radzieckiego (1936), Niemiec (1949), Jugosławii (1963) czy Indii (1950). Dokładnie podkreślały one prawa podmiotów federalnych i stanowych. Artykuł 6 konstytucji Stanów Zjednoczonych z 1787 roku stanowi, że każdy stan ma swoje prawa, które należy respektować. Sędziowie danego stanu orzekają według prawa stanowego¹³.

Jak uważa Mahmoud Omer Moulud, federalizm jest uwarunkowany prawami konstytucyjnymi, one zaś dają gwarancję jedności kraju. Aby zmienić konstytucję, należy uprzednio zwołać odpowiednią grupę konsultacyjną. Niektórzy są zdania, że wszelkie zmiany i regulacje konstytucji powinny być w gestii władzy ustawodawczej i że tylko ona może ją zmienić¹⁴.

Zróżnicowanie etniczno-wyznaniowe Iraku

Historia Iraku obfituje w wydarzenia o różnorodnym charakterze. Jej karty zawierają zarówno wzniosłe momenty, jak i dramaty. Obszar, na którym znajduje się Irak, był niegdyś kolebką cywilizacji i rozwoju o nieoszacowanym i ponadczasowym wkładzie w światowe dziedzictwo kultury i nauki. Można zaryzykować stwierdzenie, że dziś jest to państwo chylące się ku upadkowi. Niewiele trzeba, by przestał istnieć i nastąpił w nim rozłam. Przez prawie sto lat zmagano się w Iraku z problemami etnicznymi i wyznaniowymi. Nie powiodło się żadne z proponowanych rozwiązań. Próbowano nawet asymilować mniejszości narodowe, między innymi przesiedlano Kurdów w rejony sunnickie, tj. do środkowego Iraku. W późniejszym etapie przesiedlano Kurdów w rejony szyickie, czyli do południowego Iraku i Bagdadu. Szacuje się, że w samym Bagdadzie mieszka około milion Kurdów, z których większa część nie zna języka kurdyjskiego. Dodatkowo zakazano nauki języka kurdyjskiego w szkołach. Wszelkie

---

¹² Ibidem, s. 31.

¹³ Ibidem, s. 38.

¹⁴ Ibidem, s. 39.

próby czystek etnicznych czy dyskredytacja mniejszości narodowych na arenie politycznej odbijały się szerokim echem. Natomiast samo dopuszczenie mniejszości etnicznych i wyznaniowych do polityki doprowadzało do sytuacji patowych. Saddam Husajn wprowadzał stopniowo do władzy część uprzywilejowanych przedstawicieli grup etnicznych, którzy przez lata byli członkami partii BAAS. Byli oni jednak wierni Saddamowi Huseinowi i przez ten okres nie zrobili nic na rzecz mniejszości, z której się wywodzili¹⁵.

Powstaje zatem pytanie, czy wprowadzenie federalizmu etnicznego i wyznaniowego w Iraku może być rozwiązaniem dla odwiecznych problemów ludności tego rejonu, a tym samym czy można stworzyć taki rodzaj federalizmu, który mógłby być złotym środkiem dla Iraku. Pomysł na federalizm etniczno-wyznaniowy dla Iraku to próba podejścia do tematu od strony praktycznej. Chociaż federalizm dotyczył zarówno niektórych krajów europejskich, jak i Stanów Zjednoczonych czy Kanady, to Federacja Rosyjska jest w moim przekonaniu dobrym przykładem dla Iraku. Rosja jest potężnym krajem i równie wielce zróżnicowanym etnicznie i wyznaniowo, w którym narody tytularne republik mają możliwość realizacji praw związanych z kultywowaniem i rozwojem swojej tożsamości oraz wyznawaną religią. Każdy podmiot federacji, w tym republiki narodowe, jest reprezentowany w strukturach władzy federalnej – drugiej izbie parlamentu – Radzie Federacji. Jedną z republik rosyjskich, której struktury administracyjne i etniczne mogą posłużyć jako przykład dla Kurdystanu irackiego jest Dagestan. Kraj ten zamieszkuje kilkadziesiąt narodowości, przy czym języki 14 z nich mają status języka państwowego. W Dagestanie ludność posługuje się językami należącymi do trzech różnych rodzin¹⁶. Z kolei Kurdowie posługują się dwoma dialektami – kurmandži i sorani. Religią dominującą w Dagestanie, tak samo jak w Kurdystanie, jest islam, z tym że w Dagestanie funkcjonuje jego odmiana w postaci sufizmu. Pod względem etnicznym i językowym Dagestan jest jednym z najbardziej heterogenicznych podmiotów Federacji Rosyjskiej. Podobnie jak w przypadku Kurdystanu irackiego, w Dagestanie na sytuację etnopolityczną mają wpływ czynniki pozainstytucjonalne. Dużą rolę w społeczeństwie pełnią tradycyjne struktury elit, oparte na więziach klanowo-trybalnych¹⁷.

---

¹⁵ H. Afraa, *Analiza historyczno-polityczna Kurdów*, Sulejmanija 2009, s. 24–59 (ع. هرف هئ ن هس هح) ، ٢٠٠٩ ، ال ٢٤-٥٩) ، ين ام ئلس، س ا س و ي و و ئ ئ م ي ك ه ي ه ن و ل و ك ئ ل ن ا ك

¹⁶ M. Słowikowski, *Transformacja reżimu politycznego w republice Dagestanu. Między demokracją konsensualną a kolegialnym autorytaryzmem klanowym*, „Obóz” 2007, nr 44, s. 77–78; T. Bodio, *Elity polityczne Dagestanu: etniczność i podziały klanowe, Charakterystyka etniczno-religijna*, [w:] *Kaukaz: mechanizmy legitymizacji i funkcjonowania elit politycznych*, red. T. Bodio, t. VII, Warszawa 2012, s. 317–318.

¹⁷ Dane za: M. Gammer, *Walking the tightrope between nationalism(s) and Islam(s): the case of Dagestan*, „Central Asian Survey” 2002, nr 21(2), s. 133; T. Bodio, op.cit., s. 318–319.

Federalizm poprzez przyznanie określonej samodzielności prawno-politycznej częściom składowym państwa (podmiotom federacji) sprzyja zachowaniu jego integralności terytorialnej i zapobiega konfliktom etnicznym, jeżeli podmiotami federacji są regiony utożsamiane z określoną grupą etniczną/narodem. W Iraku najliczniejszą grupę stanowią Arabowie (ok. 4/5 ludności), dalej Kurdowie (1/5 ludności), a następnie Turkmeni i inne narodowości. 97% ludności stanowią wyznawcy islamu – szyici (ok. 60%) i sunnici (ok. 37%). Do tego należy dodać także zróżnicowanie subetniczne, tj. trybalne ludności. Resztę ludności stanowią chrześcijanie i wyznawcy pozostałych religii. Irak jest podzielony na trzy regiony: kurdyjski (obejmujący północ Iraku), sunnicki (środkowy Irak) i szyicki (południe Iraku)¹⁸.

Przez długi okres istnienia państwa irackiego Kurdowie – naród z aspiracjami państwowymi, zamieszkujący zwarte obszary kraju – mieli problem z identyfikacją i utożsamianiem się z władzą centralną. Symbolem tego było krwawe tłumienie ich oporu w okresie reżimu Saddama Husajna. Wynikało to z tego, że władza centralna nie uwzględniała interesów narodu kurdyjskiego. Zgoda na federalizm czy inną formę autonomii była postrzegana przez rządzących dotychczas sunnitów jako pierwszy krok ku potencjalnej secesji. Po przejściu władzy przez szyitów w 2003 roku sytuacja nie uległa znaczącej poprawie. Wielkim sukcesem dla Iraku, a zwłaszcza dla Kurdów, było obalenie Saddama Husajna. W postrzeganiu Kurdów ten dzień był niczym święto. Radość z tego powodu trwała w Kurdystanie dłużej niż w innych rejonach kraju. Obalenie Saddama Husajna oznaczało lepszą, sprawiedliwą przyszłość, demokratyczne wybory oraz parlament i rząd, w którym mogą uczestniczyć mniejszości narodowe, religijne, etniczne. Przede wszystkim chodziło o rząd złożony z szyitów, sunnitów i Kurdów. W przeciwieństwie do poprzedniego rządu jego członkami byli sunnici, w przeważającej mierze z klanu Saddama Husajna. Nie licząc lokalnych zamieszek między Kurdami i Arabami, panował względny pokój. Taki stan rzeczy był owocem działań Kurdów, którzy zdołali zbudować pokój i bezpieczeństwo. Pomimo tego pojawiło się też wiele znaków zapytania o los Regionu Kurdystanu. Kurdyjscy przywódcy musieli walczyć o prawa i interesy swego narodu. Żeby warunki każdemu sprzyjały, należało się domagać swoich praw, często na polu dyplomacji. Stawiane przez Kurdów problemy wiązały się przede wszystkim z przystąpieniem Iraku do państwa federalnego¹⁹.

¹⁸ H. Afraa, *Analiza historyczno-polityczna Kurdów*, Sulejmanija 2009, s. 18–19 (ح. افراء، *ع هرف هئ . ح* ناک هدروک ، *ینام ئلس*، *سایس و یووژ ئیم یک هی هو من یل ئوک ئیل*، ۱۸–۱۹، ال، ۲۰۰۹).

¹⁹ A. Husein, *Kurdowie a państwo*, Sulejmanija 2010, s. 188–190 (ا. هوسین، *ت لئو هد و دروک ، نیس ح. ای*)، *ینام ئلس*، *ت لئو هد و دروک ، نیس ح. ای*، ۱۸۸–۱۹۰، ال، ۲۰۱۰).

Kurdowie podjęli się próby przyjęcia własnej konstytucji, niepodlegającej konstytucji Iraku. Pod względem militarnym Kurdowie chcieli, aby ich armia (Peszmergowie) podlegała tylko i wyłącznie przywódcom kurdyjskim. Nie chcieli podlegać armii irackiej ani pozostawać pod kontrolą Arabów, do których nie mieli zaufania. Ponadto Kurdowie nie wierzyli, że zjednoczony Irak będzie realną federacją. Arabowie niechętnie godzili się na federalizację Iraku w obawie, że kraj ulegnie rozpadowi. Mimo to marzenia Kurdów wreszcie miały szansę się spełnić. Sen o niepodległym Kurdystanie stawał się coraz bardziej realny. Kurdystan zaczął podejmować działania związane z korzyściami płynącymi ze sprzedaży ropy. Tu pojawiły się naciski na Kurdów ze strony Stanów Zjednoczonych, by bezzwłocznie zjednoczyli się z Irakiem. Konieczne było ustalenie z Amerykanami, jakie przyjmą stanowisko w zaistniałej sytuacji.

12 maja 2003 roku rządy w Iraku objął cywilny administrator Paul Bremer. Miał on za zadanie ustabilizować państwo i przygotować grunt pod przekazanie władzy Irakijczykom. W tych działaniach miała go wspierać Tymczasowa Rada Zarządzająca. W jej skład wchodziłi Kurdowie, Arabowie, Turkmeni i Asyryjczycy. Rezydencja w Radzie była rotacyjna. Kurdów reprezentowali Masoud Barzani, Dżalal Talabani, Salah ad-Din, Muhammad Baha ad-Din, Mahmud Ali Usman i Dara Nur az-Zin. Kluczowe sprawy przywódców kurdyjskich, takie jak federalizacja Iraku według modelu kurdyjsko-szyicko-sunnickiego, włączenie rejonu Kirkuk w obręb Kurdystanu, umocnienie i poszerzenie autonomii kurdyjskiej, spotkały się z oporem, głównie ze strony Arabów, ale również i Amerykanów. Przywódcy kurdyjscy domagali się przede wszystkim, aby sprawa Kirkuku miała swoje rozwiązanie zapisane w konstytucji. Kirkuk miałby podlegać administracyjnie Kurdystanowi. Kurdowie mieliby zapewnione finansowanie z budżetu irackiego, uzależnione od liczebności populacji.

Zdecydowanymi przeciwnikami federacji i przyłączenia Kirkuku do Regionu Kurdystanu okazali się arabscy sunnici z centralno-zachodniej części kraju, podobnie zresztą zachowali się arabscy szyci, do tej pory sprzeciwiający się oddaniu Kirkuku Kurdom. 27 lutego 2004 roku najbardziej wpływowi przedstawiciele partyjni, w tym Masoud Barzani (PDK – Partia Demokratyczna Kurdystanu) i prezes PUK (Partia Unia Kurdystanu) z Dżalalem Talabani, spotkali się z gubernatorem Iraku Paulem Bremerem. Uznano Regionalny Rząd Kurdystanu jako rząd, który na swoim terytorium ma pełnię władzy. Bremer stanowczo domagał się, aby samodzielne rządzenie w Kurdystanie nie było możliwe. Peszmergowie dołączyli do armii irackiej. Bogactwa naturalne miały być kontrolowane przez Bagdad. Tylko dzięki ostremu sprzeciwowi Kurdów udało się tego uniknąć.

Konstytucja Iraku – nadzieja dla obywateli

Konstytucja zawierała wiele nowych rozwiązań. Kierowała Irak na drogę demokracji, uwzględniając specyfikę kraju. Irak miał być państwem suwerennym, demokratycznym z republikańskim i federalnym systemem rządów²⁰. W wielu artykułach wspomina się o federalizmie Iraku. W rzeczywistości artykuły nie określają ścisłych kompetencji podmiotów federalnych, a państwa federalnego. Artykuł 1 rozdziału I konstytucji Iraku stanowi, że „Republika Iraku jest integralnym terytorialnie, w pełni suwerennym państwem federalnym z demokratycznym, parlamentarnym systemem rządów”. Konstytucja gwarantuje jedność Iraku. Islam stanowi jedną z podstaw praw cywilnych w konstytucji irackiej. Żadne prawo nie może pozostawać w sprzeczności z elementarnymi zasadami demokracji. Języki turkmeński i asyryjski podniesiono do rangi języków urzędowych. Ormiańcom przyznano prawo do edukacji w języku ojczystym. Konstytucja odpowiada międzynarodowym standardom, biorąc pod uwagę przyznane prawa obywatelskie i prawa człowieka. Dowodzi tego treść zarówno artykułu 3, jak i artykułu 4 irackiej konstytucji. W artykule 47 w rozdziale II mowa jest o władzy federalnej – ustawodawczej, wykonawczej i sędziowskiej. Wszystkie mają wykonywać swoje uprawnienia i funkcje na podstawie zasady podziału władzy. Władza ustawodawcza składa się z Rady Reprezentantów i Rady Unii (rozd. II art. 48). W skład federalnej władzy wykonawczej wchodzi Prezydent Republiki i Rada Ministrów. Prezydent jest głową państwa i symbolem jedności narodowej. Reprezentuje kraj i nadzoruje przestrzeganie konstytucji, dba o zachowanie niepodległości, suwerenności, jedności i integralności terytorialnej, tak jak jest to zapisane w konstytucji (rozd. II art. 68). Rada Ministrów ustanawia wewnętrzny system organizacji pracy (rozd. II art. 85). Ministerstwa, funkcje przez nich pełnione, kompetencje i uprawnienia Ministrów są regulowane przez prawo (rozd. II art. 86). Sędziowska władza federalna składa się z Najwyższej Rady Sądowniczej, Federalnego Sądu Najwyższego, Sądu Kasacyjnego, Prokuratury Publicznej, Urzędu Nadzoru Sądowego i innych sądów federalnych (rozd. II art. 89). Federalny Sąd Najwyższy składa się z kilku sędziów i ekspertów od orzecznictwa islamskiego, a także prawników, których liczba zostanie ustalona, a ich sposób pracy będzie regulowany prawem przyjętym większością dwóch trzecich głosów Izby Reprezentantów (rozd. II art. 92).

²⁰ P.W. Galbraith, *Koniec Iraku, Jak nieprofesjonaliści Amerykanie zaczęli wojnę bez końca w Iraku*, tłum. M. Kakl, H. Gheni, Erbil 2009 s. 251–259 (پ. م. گالبرایت، «تیربلاگ» م. کاکل، ه. جینی، «کتاب ناویز مه»، «ینار ئیگر مو»، تیربلاگ، ۲۰۰۹، ال ۲۵۱–۲۵۹). (هوارائی هیمانئیه قارئع هل ییانتووک ئیب یکئیر مهش اکسیرم هئی ییاز هراش هن نۆچ، قارئع ریلو، ۲۰۰۹، ال ۲۵۱–۲۵۹).

W artykule 111 i 112 rozdziału II mowa jest o tym, że ropa i gaz są własnością wszystkich Irakijczyków, we wszystkich regionach i prowincjach. Rząd federalny, rządy regionów i prowincje powinny wspólnie prowadzić strategiczną politykę, sprzyjającą eksploatacji ropy i gazu w celu polepszenia jakości życia wszystkich obywateli Iraku.

Konstytucja wprowadza wspólne kompetencje dla władz centralnych i federalnych:

- władze regionalne przy koordynacji z gubernatorem danego regionu sprawują władzę administracyjną nad punktami celnymi i cłami, które wcześniej nie były uregulowane przez prawo,
- porządkowanie i dystrybucja głównych źródeł energii,
- sformułowanie polityki środowiskowej celem zapewnienia ochrony środowiska przed zanieczyszczeniami i utrzymania jego czystości, we współpracy z regionami i gubernatorami,
- kształtowanie rozwoju i planowania ogólnego regionu,
- formułowanie polityki zdrowotnej we współpracy z regionami i gubernatorami w regionie,
- opracowanie polityki edukacyjnej w porozumieniu z regionami i gubernatorami w prowincji, opracowanie polityki wewnętrznej zasobów wodnych i regulacji (rozd. II art. 114).

Artykuł 116 rozdziału II stanowi o tym, że system federalny w Republice Iraku składa się z władzy centralnej, która ma swoją stolicę, regiony, gubernatorów i lokalną administrację.

W artykule 117 tego samego rozdziału dowiadujemy się, że konstytucja po ratyfikacji będzie obowiązywać w regionie Kurdystanu. Konstytucja zatwierdza nowe terytoria utworzone zgodnie z jej postanowieniami²¹. Jednym z nich jest Region Kurdystanu.

Droga do samostanowienia Kurdystanu

Kurdystan to region autonomiczny, składający się z 3 północnych prowincji z własnym parlamentem – zasiada w nim 111 deputowanych, wśród których jest 11 miejsc dla mniejszości etnicznych. Kurdystan ma własnego prezydenta i premiera, którzy są wybierani w wyborach demokratycznych: prezydent w wyborach powszechnych, premier natomiast ze zwycięskiej listy, z którą zdobył największą liczbę głosów. Prowincje Kurdystanu podlegają rządowi

²¹ Konstytucja Iraku, https://www.constituteproject.org/constitution/Iraq_2005.pdf?lang=en.

centralnemu, ale także rządowi regionu²². W 2005 roku przeprowadzono demokratyczne wybory w Kurdystanie celem utworzenia jednolitego rządu. Zorganizowano trzy ważne wybory do parlamentu tymczasowego i stałego oraz referendum w sprawie stałej konstytucji.

30 stycznia 2006 roku odbyły się długo oczekiwane wybory do 275-osobowego parlamentu irackiego. Tego samego dnia wybrano 111 osób do Zgromadzenia Narodowego Kurdystanu i do władz wszystkich 18 prowincji. Partie kurdyjskie wystartowały ze wspólnej listy Demokratyczno-Patriotycznego Sojuszu Kurdystanu, co dawało im większą liczbę mandatów. Dodatkowo mogli się po raz pierwszy sprawdzić w deklarowanej jedności celów politycznych dla ruchu kurdyjskiego w Iraku. Masoud Barzani stał na czele Demokratycznej Partii Kurdystanu, a Dżalal Talabani przewodniczył Patriotycznej Unii Kurdystanu. Poza nimi do sojuszu wstąpiły ugrupowania reprezentujące Chaldejczyków, Asyryjczyków, Islamistów, Turkmenów, socjalistów i komunistów. Konkurentami Kurdów w tych wyborach były Zjednoczony Sojusz Iracki i Lista Iracka, powstała z 22 partii, składająca się głównie z szyitów. Wielu irackich przywódców plemiennych, szyitów i sunnitów przyciągnęła Lista Iracka. Najbardziej reprezentowani byli sunniccy Arabowie, stanowiący około 20% populacji Iraku. O takim stanie rzeczy zdecydowały następujące fakty. Wielu ludzi nie godząc się z drugorzędną rolą w państwie, postanowiło, że nie weźmie w nich udziału. Wezwanie do bojkotu wyborów przez Stowarzyszenie Uczonych Muzułmańskich było wyrazem protestu względem pacyfikacji Falludży przez siły amerykańskie i okupacji Iraku przez obce wojska. Poza tym na terenach zamieszkałych przez arabskich sunnitów toczyła się rebelia skierowana przeciw Amerykanom i ich sojusznikom. Tak samo terroryści z al-Kaidy i Ansary as-Sunny starali się nie dopuścić do wyborów. Uznając je za niezgodne z zasadami islamu, grozili zemstą na wszystkich, którzy wezmą w nich udział. W strachu przed nimi Islamska Partia Iraku pod kierownictwem Mohsina al-Hamida zrezygnowała z udziału w wyborach. Nie ulegli groźbom Irakijczycy reprezentowani przez partię prezydenta Ghaziego al-Jawera, Zgromadzenie Niezależnych Demokratów z Andanem Paczaczim na czele i Ruch na rzecz Monarchii Konstytucyjnej.

Do głosowania w wyborach zachęcali kurdyjscy i szyicki przywódcy. Wezwania przyniosły zamierzony efekt. Frekwencja była całkiem wysoka. W szyickich prowincjach wyniosła 75%, w trzech prowincjach kurdyjskich niecałe 90%. Ogółem frekwencja wyniosła 58%. Zjednoczony Sojusz Iracki otrzymał 48% głosów. Dało mu to 140 miejsc w parlamencie. Na Sojusz Kurdystanu

²² A. Husein, op.cit., s. 198–199 (ای. نیس ح. ای، ت. هلو هد و دروک، ینام تیلس، ۲۰۱۰، ال ۱۸۸–۱۹۰).

zagłosowało 25,7%, co dało 75 mandatów. Na miejscu trzecim znalazła się Lista Iracka z 13,8% głosów i 40 mandatami. Reszta, 20 miejsc, w parlamencie została podzielona między partie, które pozyskały 12,3% poparcia. 3 kwietnia 2006 roku wybrano przewodniczącego parlamentu, którym został sunnita Hadżim al-Hassani, jego zastępcami szyita Husajn Szachristani i Kurd Arif Tajfur. Trzy dni później 6 kwietnia zwołano tajne głosowanie, na którym wybrano prezydenta Iraku Dżalala Talabaniego. Talabani został pierwszym prezydentem Kurdem w historii Iraku i pierwszym niearabskim prezydentem państwa, w którym większość ludności stanowią Arabowie. Już sam wybór Dżalala Talabaniego wywołał wśród Kurdów ogromną radość. Na wiceprezydentów wybrano dotychczasowego ministra finansów, szyitę Adila Abdula Mahdi i Ghaziego al-Jawera. Prezydent pełnił przede wszystkim funkcje reprezentacyjne i posiadał mniejszą władzę niż premier. Już sam wybór Kurda, walczącego kiedyś z reżimem Saddama Husajna, miał symboliczne znaczenie dla świata i całego narodu. Oprócz symbolicznego znaczenia nominacji i wyboru na prezydenta Kurda praktyczny był cel polityczny. Ożywione zostały relacje między Bagdadem a Regionem Kurdystanu. Coraz więcej było głosów usilnie domagających się większej autonomii, a nawet niepodległości. Kurdowie zaczęli chętniej identyfikować się z narodem irackim, mając swych przedstawicieli na najwyższych szczeblach władzy. Nie tyle strona arabskich deputowanych przyczyniła się do nominacji Dżalala Talabaniego i Arifa Tayfura, co wyborcy kurdyjscy. Przez swą aktywność zapewnili politykom kurdyjskim ponad jedną czwartą mandatów poselskich. Liczby mówiły same za siebie. Deputowanych kurdyjskich nie sposób było pominąć, gdy obsadzano ważne stanowiska²³.

8 kwietnia 2005 roku Dżalal Talabani złożył przysięgę, prezentując się jako zwolennik jedności państwa irackiego i rzecznik swobód obywatelskich, w tym równouprawnienia kobiet. Te deklaracje nie były bezpodstawne. Partia szyicka Zew Islamu, będąca jedną z większych, miała zapisane w swym programie wprowadzenie w państwie prawa koranicznego. Jeden z jej liderów, ad-Dawa, Ibrahim Dżaafari został wysunięty jako kandydat na premiera. Po mianowaniu go na to stanowisko przez prezydenta zwołał swój gabinet w ciągu trzech tygodni. Został zatwierdzony przez parlament 28 kwietnia. Rząd liczył 32 stanowiska ministerialne i trzech wicepremierów. Pięciu ministrów i trzech wicepremierów było mianowanych tymczasowo. W rządzie stanowiska objęli arabscy sunnici i szyici, Kurdowie, a nawet jeden chrześcijanin. Sześć tek ministerialnych otrzymały kobiety. Powstały rząd był raczej słaby, a ministrowie

²³ M.O. Moulud, op.cit., s. 513–522 (م. و. عیالاردفلا دولوم و. م. ۵۱۳–۵۲۲، ص. ۲۰۰۹، «توریب، (اچزومین قارغالا) یس ایس ماطنک اقیب طت ین اکم! و ین ارفلا دولوم و. م. ۵۱۳–۵۲۲، ص. ۲۰۰۹، «توریب، (اچزومین

przeważnie nieznani. Sunnitów, którzy weszli w jego skład, nie można określić jako realnych przywódców sunnickiej społeczności arabskiej. Zaraz po powołaniu rządu w Iraku rozpętała się seria zamachów. Były to jedne z najkrwawszych ataków terrorystycznych od czasów obalenia Saddama Husajna. Celem partyzantów i terrorystów stali się nie tylko Amerykanie i żołnierze iraccy, ale również zwykli szyici i Kurdowie. Wszystko dlatego, że podczas wyborów opowiedzieli się za przemianami państwowymi, jakie w ich opinii miały być dokonywane pod dyktando Waszyngtonu. Rebeliantów szeroko wspierali sunnici. Niedopuszczenie na początku okupacji arabskich sunnitów do armii rządowej uświadamiło ich w przekonaniu o konieczności stworzenia własnych bojówek. Co się tyczy samego bilansu tych wyborów parlamentarnych, to podział władzy między Arabów i Kurdów szacował się o wiele korzystniej w porównaniu z okresem, kiedy najważniejsze stanowiska w państwie rozdzielane były przez administrację amerykańską. Wreszcie Kurdowie zaczęli czuć się pełnoprawnymi obywatelami Iraku. Czekali na ten moment od lat 20. XX wieku. Tymczasowo uchwalona konstytucja nie ograniczała parlamentu w sprawie wyboru władzy wykonawczej. Wyszczególniała natomiast czas jej trwania. Przez trzy miesiące formowano nowy rząd tymczasowy. Gdy ten się uprawomocnił, parlament zwołał komisję w składzie 55 osób celem sporządzenia stałej konstytucji. Komisje musiały omówić najbardziej sporne tematy: ustrój państwa, sposób rozdziału dochodów z ropy naftowej, rolę islamu, proces osądzania i pozbawienia praw publicznych byłych członków partii Baas. Kurdowie nieustannie opowiadali się za federalizacją Iraku. Arabscy sunnici uparcie ją krytykowali, w obawie o straty związane z dochodami z produkcji ropy naftowej, zasilającej iracki budżet w 98%. Sprawę federalizacji popierała Najwyższa Rada Rewolucji Islamskiej w Iraku. Jej przywódca Abdul Aziz al-Hakim otwarcie wyrażał pragnienie utworzenia autonomii. Ustrojowi federacyjnemu sprzeciwiała się frakcja Ibrahima Dzaafariego oraz duchowny Muktada as-Sadr. Nieufni wobec rządu centralnego Kurdowie dążyli do zagwarantowania sobie ciągłego przepływu funduszy poprzez przejęcie kontroli nad częścią ropy na północy kraju. Arabscy sunnici i część szyickich polityków nie życzyli sobie decentralizacji państwa. Roponośny teren Kirkuk był silną pokusą. Kurdowie i arabscy szyici byli zgodni co do roli islamu w państwie. Jedni i drudzy sprzeciwiali się wprowadzeniu prawa szariatu jako wykładni prawa państwowego²⁴.

²⁴ A. Husein, *op.cit.*, s. 199–200 (ای. حسین، ت. ه. و. دروک، ینام تیلس، ۲۰۱۰، ال ۱۹۹–۲۰۰).

Perspektywy rozwoju Iraku

Federalizm iracki to problem nowy z perspektywy badawczej, ponieważ nie doczekał się jeszcze próby całościowego, kompleksowego opracowania, w tym także w polskiej literaturze naukowej. Federalizm w wydaniu irackim powinien cechować się tym, że władza działa na podstawie konstytucji. Władzę centralną stanowi prezydent, premier i rząd. Sądy są niezawisłe i niezależne od innych władz. Pełnią rolę instytucji odpowiadającej za porządek i sprawiedliwość w państwie. Głowa państwa jest powoływana przez parlament na pięcioletnią kadencję. Zadaniem głowy państwa jest wykonywanie prawa, także powoływanie rządu, odpowiada za politykę zagraniczną i wewnętrzną kraju, prawo do wydawania dekretów.

Analizując modele federalizmu na świecie, można proponować taki jego model dla Iraku, który doskonale by się w nim sprawdził. W budowaniu federalizmu przede wszystkim należy wziąć pod uwagę ludność zamieszkującą każdy rejon kraju, ich potrzeby społeczne i ekonomiczne. Należy uzmysłowić sobie problematykę konfliktów tam występujących, zarówno przed, jak i po powstaniu państwa irackiego. Specyfika federalizmu będzie także zależać od geopolityki. Rozwiązaniem byłoby utworzenie trzech federacji – szyickiej, sunnickiej i kurdyjskiej, a w dalszej przyszłości być może nawet utworzenie kolejnych federacji dla mniejszości tam zamieszkujących.

Zagadnienie federalizmu w Iraku nie jest ostatecznie rozwiązane. Możliwe jest zastosowanie w Iraku federalizmu etniczno-wyznaniowego. Analizowałem system federalny w czystej jego postaci, a także na wybranych przykładach. O wynikach moich badań mogę powiedzieć tyle, że federalizm etniczno-wyznaniowy jest jedyną i najlepszą drogą dla przyszłości Iraku oraz jego obywateli. Badania systemu federalnego w Iraku mogą stanowić źródło nowej wiedzy o tym kraju, jego sytuacji wewnętrznej, stosunkach międzynarodowych, ale przede wszystkim ludności irackiej – ich mentalności, stosunku do rzeczywistości, głównie politycznej, czy samostanowienia Kurdów.

Bibliografia

- Afraa H., *Analiza historyczno-polityczna Kurdów*, Sulejmanija 2009.
Bodio T., *Kaukaz: mechanizmy legitymacji i funkcjonowania elit politycznych*, t. VII, Warszawa 2012.
Bokajto W., *Federalizm. Teoria i koncepcja*, Wrocław 1998.

Galbraith P.W., *Koniec Iraku. Jak nieprofesjonaliści Amerykanie zaczęli wojnę bez końca w Iraku*, przeł. M. Kaki, Hiemn Gheni, Erbil 2009.

Husein A., *Kurdowie a państwo*, Sulejmanija 2010.

Kinsky F., *Federalizm. Model ogólnoeuropejski*, Kraków 1999.

Moulud M.O., *Federalizm jako system polityczny na przykładzie Iraku*, Bejrut 2009.

The Federal State of Iraq as a Solution to the Ethnic and Denominational Problems on the Example of Kurdistan

Summary

Federalism is one of many political solutions to the situation in the Iraqi state. The reason is that it was a political solution most frequently used in the world. It was applied mainly in multicultural countries.

The complex political and administrative situation compels to look for a political compromise that will find justification and legal basis in the constitution of a given country.

The federal system appears to be the compromise. Meanwhile, the Russian model can be used as an example for Iraqi Kurdistan, particularly in the case of Dagestan. In the early twentieth century, the newly established Iraqi state incorporated a part of the Kurdish region, while at the same time there were plans to create the Kurdish state. The difficulties would not let up. Problems related to nationality were becoming more acute.

The second phase of the Iraqi problem arose after the collapse of Saddam Hussein's regime. A diversified country was beginning to face a problem not only on national, but also religious grounds.

The Russian model, predominantly exemplified by Dagestan, could prove successful in Iraq. Both ethnic and religious similarities speak for it.

Keywords: federalism, Middle East, Iraq, Kurdistan, Russia

Федеральное иракское государство как решение этнических и религиозных проблем на примере Курдистана

Резюме

Федерализм является единственным из многих политических решений для ситуации в иракском государстве. Хотя бы потому, что это было наиболее часто используемое политическое решение в мире. В основном используется в мультикультурных странах.

Сложная политическая и административная ситуация вынуждает искать политический компромисс, который найдет свое оправдание и правовую основу в конституции данной страны.

Федеральная система кажется своего рода компромиссом. С другой стороны, российская модель, в данном случае Дагестан, может быть использована в качестве примера для Иракского Курдистана. Вновь созданному, в начале двадцатого века, иракскому государству приходилась часть курдского региона, и одновременно планировалось создание курдского государства. Проблемы не давали о себе забыть. Все больше обострялись национальные проблемы.

Вторая фаза иракской проблемы возникла после падения режима Саддама Хусейна. В многопрофильной стране возникла проблема не только национального, но и религиозного характера.

Российская модель во главе с Дагестаном может оказаться успешной в Ираке. Об этом говорят как этнические, так и религиозные сходства.

Ключевые слова: федерализм, Ближний Восток, Ирак, Курдистан, Россия